

Данте Аліг'єрі

Божественна комедія

Чистилище

Пісня перша

1 Для вод спокійних паруси віднині
Суденце мого духа наставля,
Плавбу лишивши по страшній пучині.

4 Співатиму про друге царство я, —
Там душі очищаються, небесне
Блаженство прозираючи здаля.

7 Нехай же знов поезія воскресне,
Бо ваш я, чисті музи, на віки!
Хай створить Калліопа тло чудесне,

10 Вторуючи тим голосом, який
Відняв колись в Сорок злощасних віру,
Що злочин їм відпуститься важкий.

13 Солодкий колір східного сапфіру,
Зливаючись під першим небом цим
З прозорістю надхмарного ефіру,

16 Всю радість повернув очам моїм,

Як попрощавсь я з берегом конання,
Для серця і очей моїх страшним.

19 Ясна планета, що несе кохання,
Всміхатися примушувала схід,
Сховавши Риб у променях світання.

22 Направо глянув я, звернувши вид
На інший полюс, на тих зір чотири,
З яких втішався наших предків рід.

25 Вогням тим раде все в небеснім ширі,
Ти ж, їх не бачачи, ллєш ріки сліз,
О вдово Півноче, гіркі та щирі.

28 Коли ж я очі перевів униз,
На інший знову полюс, на місцину,
Де з неба зникнув племенистий Віз, —

31 Побачив поруч я стару людину,
Що гідна шани вищої була,
Ніж та, яка сповняє душу сину.

34 Сивінь блищала в кучерях чола
І в бороді, яка по грудях, дбало
На сторони роздвоєна, лягла.

37 Так сяйво чотирьох світил спадало

Згори на нього, що здалось мені,
Неначе сонце перед ним палало.

40 «Хто ви, що тут, по хмурій струмині,
Тікаєте із вічної темниці? —
Спитав він, брови суплячи грізні. —

43 Хто вас провів? Хто пломенем зірниць
Ту нескінченну чорну ніч роздер,
Що тьмарить дно пекельної в'язниці?

46 Невже закон поламано тепер?
Чи небо передумало й пустило
Вас, непростенні, до моїх печер?»

49 Вожай на мене глянув, зрозуміло
Словами, рухом, поглядом вказав
Спустити зір, схилитися несміло

52 І вимовив: «Не я того бажав, —
Зійшла жона небесна доручити,
Щоб я його в дорозі проводжав.

55 Коли ж ти хочеш в пам'яті лишити
Подробиці, то вимов слово лиш, —
І радий я в цьому тобі служити.

58 Свій вечір ще побачить він пізніш,

Та був ладен від безуму страшного
Побачити його якнайскоріш.

61 Я, присланий, як вже сказав, до нього,
Щоб вивести із нетрів злих облуд,
Обрав єдину, хоч тяжку, дорогу.

64 Я показав йому весь грішний люд,
А зараз покажу покутних духів,
Де нагляд за очищенням — твій труд.

67 Та більше не згадаєм наших рухів;
Небесна сила помагала нам,
Щоб він тебе побачив і послухав.

70 Тож привітай його із прибуттям —
Йому свободи дано теж бажати
Й заради неї жертвувать життям.

73 Ти смерть за зло також не міг вважати,
Бо в Утіці сам вік свій вкоротив,
А в судний день одягнеш пишні шати.

76 Законів нам ніхто ж бо не змінив:
Він ще живий, мене ж Мінос не знає,
Бо звідти я, де чисті очі стрів

79 Твоєї Марції, яку єднає

З тобою мрія, душе пресвятий.
Її любов за нас хай промовляє!

82 Твоїх сім царств дозволь же нам пройти,
І я подяку їй складу охоче,
Якщо згадать себе дозволиш ти».

85 «Так Марція мої втішала очі, —
Він відказав, — що, бувши на землі,
Робив я все, чого вона захоче.

88 Тепер течуть між нами хвилі злі,
Вона пішла навек з душі моєї,
Коли закон знайшов мене в імлі.

91 Та вас веде із милості своєї
Жона небесна — й слова не кажи,
Бо досить лиш послатися на неї.

94 Тож до призначеної йдять межі,
Та перше змий йому з обличчя плями
І комишем його підпережи.

97 Недобре-бо із млистими очами
Являться в рай, у місце пресвяте,
До першого поміж воротарями.

100 Он острівець; в болото вбоге те

Невтомні води б'ють у піні білій;
У мулі тільки сам комиш росте.

103 Ніякий стовбур прорости не в силі
На тих низьких багнистих берегах,
Бо неспроможний підкорятись хвилі.

106 Вертайтеся не по своїх слідах, —
Он перший промінь сонця появився.
Він вкаже вам на гору вірний шлях».

109 І з тим він зник. Я зараз же підвівся,
Не кажучи ні слова, підійшов
До вожая й на нього подивився.

112 А він почав: «Ходімо без розмов
Назад, мій сину. Бачиш на світанні,
Як далі вниз пішла рівнина знов».

115 Зірниця гнала сутінки туманні,
І в далині, куди вони пливли,
Замерехтіло море в трепетанні.

118 Ми навпростець долиною пішли,
Мов ті, що манівцями десь блукали,
Аж поки врешті стежки не знайшли.

121 Коли ж ми по рівнині мандрували,

Де промінь на росу уже сяйнув,
А в затінку ще краплі не зникали, —

124 Учитель мудрий мій траву торкнув,
Зволожив руки у небесні соки,
А я, коли його думки збагнув,

127 Заплакані йому підставив щоки,
Й живу він барву поновив на них,
Яку зігнав у пеклі страх жорстокий.

130 Ми вийшли до пустельних вод смутних,
Що не носили на собі ні разу
Нікого, хто б вернувся до живих.

133 Підперезав мене він там з наказу.
О чудо! Він смикнув одну з рослин, —
І виросла нова така ж одразу

136 Там само, звідки першу вирвав він.

Пісня друга

1 Торкнуло сонце обрій знизу в місці,
Меридіан якого перетне
Сіонську гору у найвищій рисці.

4 І ніч, яка свій віз весь час жене,
Спливла із Гангу, терези тримавши,
Що кине їх, як меншать день почне.

7 І бачив я: мінилось все, як завше,
Аврора стала старіти за мить,
На жовтизну рум'янець помінявши.

10 А ми не знали, на яку ступить,
Мов той, залюблений у мандрюванні,
Хто в думці йде, а тілом ще стоїть.

13 Та раптом, як у досвітки туманні
Червоний Марс на схід верстає шлях,
Так в мене перед зором на світанні —

16 Хай би ще раз це блиснуло в очах! —
Таке з'явилось бистре сяйво біле,
Що наздогнать його не годен птах.

19 І поки я звертав лице похиле
До вчителя, небачене зросло,
Пояскравішало незрозуміле.

22 А там з боків щось біле піднесло,
Не знати що, а з того потім знову
Униз потроху біле щось зійшло.

25 Учитель додивлявся, урвавши мову.
Та повело воно крилом ясним,
І він, вгадавши яву загадку,

28 Гукнув: «Стань на коліна перед ним!
Твори молитву! Це ж бо ангел Божий, —
Тут місце тільки слугам неземним.

31 Поглянь, вітрилам і веслу ворожий,
Човна веде на крилах він своїх,
По цій гладіні, на земну несхожий.

34 Поглянь, у небо простягає їх
І віковічне пір'я в них іскриться,
Не тлінні волоски істот людських».

37 Чим ближче підпливала сяйна птиця,
Тим яскравіше вид її блищав,
Аж очі не змогли вже дивитися,

40 Й я опустил їх. Ангел наближав
До берега такий легенький човен,
Котрий по хвилях сліду не лишав.

43 Було там душ із сотню; сяйва повен,
В човні стояв божественний вожай,
І спів навкруг летів, блажен, стомовен:

46 «В ісході Ізраїлеве...» — весь край
Псалма святого співами сповнявся;
І закінчили, як велить звичай.

49 Благословенням хресним попросився
Стерничий з ними, бо зійшли з човна,
І легко, як приплив, назад помчався.

52 Уздрівши, що навколо глушина,
Скрізь обдивлялись душі якомога,
Мов той, кому відкрилась новина.

55 Далеко вгору повела дорога
Ще юний день, і сонячна стріла
З півнеба вже прогнала Козерога,

58 Коли чоло юрма їх піднесла
Й спиталася: «Чи ви б нам не вказали
Стежини, щоб на гору привела?»

61 Віргілій мовив: «Якщо ви вважали,
Що ми тут знаєм стежку, — то дарма.
Ми, як і ви, сюди примандрували

64 Тому й години, мабуть, ще нема.
Та ми дістались стежкою такою,
Що зійдемо на шпиль цей жартома».

67 Помітивши уважною юрбою
Із подиху мого, що я не мрець,
Поблідли душі з дива й неспокою.

70 Як тисне люд, коли прудкий гонець,
З оливкою в руці, гука важливі
Новини і для вух, і для сердець, —

73 Круг мене душі юрмились щасливі,
Забувши, що не вмили ще облич
І ще не стали чисті і вродливі.

76 Душа якась побачила увіч
І так мені зраділа, без облуди,
Що я їй мимохіть ступнув навстріч.

79 О тіні, можуть вас лиш бачить люди!
Я тричі прагнув обійнять її —
Їй щоразу бив себе самого в груди.

82 Чи з дива риси витяглись мої,
Але вона всміхнулась, одійшовши,
Коли ж прискорив кроки я свої,

85 Звеліла стати, поглядом вколовши, —
І я впізнав її та попросив
Порозмовлять зі мною трохи довше.

88 Відповіла: «Як я тебе любив
Живий, то й тут з тобою радо стрівся, —
Постіймо. Як досяг ти цих країв?»

91 «Та, мій Каселла, тут я появився
На час лише, поки дійду мети, —
Я мовив, — ти ж, померши, де барився?»

94 І він: «Не скривдив лик мене святий
Що нас вивозять звідтіля, де болі,
Хоч відмовлявсь не раз мене везти.

97 Він справедливій підлягає волі, —
Три місяці бере лиш тих у путь,
Хто хоче в мирі одійти з юдолі.

100 Нарешті біля моря, де течуть
Тібрійські води, в гирла каламутні,
Його прихильність зміг і я відчуть.

103 До берега, де ждуть його попутні,
Що шлях їм не лежить на Ахерон,
Керує нині крила він могутні».

106 А я: «Коли не відібрав закон
У тебе пам'ять з виконанням вмілим
Любовних заспокійливих канцон, —

109 Прошу, мені мотивом, серцю милим,
Ясного спокою у душу влий,
Вона тремтить, що тут укупі з тілом».

112 «Любов, що думці промовля моїй», —
Він заспівав так ніжно, що я слухав,
І ніжність слух навек скоряла мій.

115 У вчителя мого, у мене й духів —
В усіх захоплені були серця,
Закриті для душевних інших рухів.

118 Ми тихо йшли і слухали співця,
Але старий урвав ходу нескорую,
Гукнувши: «Чи таке вам до лиця?

121 Не гайтеся лаштуватися на гору!
Щоб швидше Бог, безпам'ятні раби,
Проник до вас, зніміть із себе кору!»

124 Немов на зерно й кукіль голуби
Мовчущим табунцем собі злітають
Без звичної пихатої хвальби,

127 Та розлітаються, все покидають,
Коли б їх настрахатъ хто-небудь зміг,
Бо важчі їх турботи обсідають, —

130 Отак і душі враз, не зчувши ніг,
На берег кинулись, забувши й співи,
Мов той, хто заблудився без доріг.

133 І наш був крок також не менш квапливий.

Пісня третя

1 Коли переполох, для душ нежданий,
По всій рівнині розпорошив тих,
Що йшли на шпиль, для розуму жаданий,

4 Я притуливсь до друга днів моїх —
Без нього що робив би я з судьбою?
І як би вийшов з мандрювань тяжких? —

7 І вчув, що він обурений собою,
Святе сумління — як найтонший слух!
Вина й мала стає йому тяжкою.

10 Коли ж нарешті він притишив рух,
Поважність звичну повернувши крокам,
То мій розгублений спочатку дух

13 Згадав мету, що втратив ненароком,
І от я очі звів на дивогляд —
Він в небо муром зводився широким.

16 Проміння, червоніючи позад,
Переді мною зникло на стежинці,
Як перед найгустішою з завад.

19 І, боячись лишитись наодинці,
Я озирнувсь, — аж по землі крутій
Лежала лиш переді мною тінь ця.

22 Мій захисник сказав: «Кинь, сину мій!
Чого це обдивлятишся закортіло?
Чи я не тут? Чи не вожай я твій?»

25 Де нині вечір, мир знайшло там тіло,
Що відкидало тінь мою хоч де
Й не в Бріндізі — в Неаполі спочило,

28 І от від мене тінь вже не впаде.
Хай вигляд хмар тебе сильніш вражає:
На промінь промінь тіні не кладе.

31 І хоч небесна сила полишає
У тілі біль і студінь навісну,
Та саме як — розкрити не бажає.

34 Закрито й іншу людям таїну —
Збагнуть її лиш дурня вабить мрія! —
Як три особи містять суть одну.

37 Тому й лишайся, людський роде, з quia!
Якби ти міг здійснить свої ждання,
То понести не мусила б Марія.

40 Ти бачив тих, що ждали навмання,
Але натомість, волею Закона,
Засуджені на вічне незнання.

43 Кажу про Арістотеля, Платона
І багатьох ще». Тиша залягла,
Й чоло поникле вкрила дум запона.

46 Нарешті стежка до гори звела.
Перемогти ці урвища могучі
Нога найдужча, певне б, не змогла.

49 З Турбії стежка в Лерічі по кручі
Здалася б і широка, і пряма
Проти цієї кам'яної кучі.

52 «Шукать дороги тут, либонь, дарма, —
Учитель вимовив, — яка б до стелі
Тих довела, у кого крил нема».

55 І от коли він в думи невеселі
Заглибився, понуривши чоло,
Я ж озирався навкруги на скелі, —

58 Побачив я ізліва, як ішло
До нас багато духів так повільно,
Що руху вздріти око не змогло.

61 Я мовив: «Вчителю, поглянь-но пильно —
Он рада йде; то може б, ти спитав,
Коли стежок не знаєш безпомильно».

64 Поет зирнув і лагідніш сказав:
«Ходім до них, бо їхні кроки важчі.
Ти, сину, сумніви свої зостав».

67 Були вони далеко: мовив краще —
Коли ми кроків з тисячу пройшли,
Лишалась відстань, як кидок із пращі.

70 Та ось вони спинились край скали,
Мов ті, що стали раптом у ваганні
І зовсім розгубилися були.

73 «О ви, померлі в добрім сподіванні! —
Віргілій вигукнув. — Хай мир благий,
Яким усі ви марите в єднанні,

76 На гору шлях підкаже до снаги,
Бо зволікання гірше, ніж удари,
Для тих, що час їм надто дорогий».

79 Як перша із овець іде з кошари,
Позаду ж всі — за одною одна
Із простої й сумирної отари,

82 Те саме й інші роблять, що вона, —
На спини лізли б, якби та спинялась,
Хоч їм причина зовсім не ясна, —

85 Так перша з душ до нас тут приєдналась —
Печаткою чесноти на чолі
Вона й серед щасливців одрізнялась, —

88 Та глянувши, що сонця до землі
Моя особа зовсім не пустила
І тіль лягла праворуч по скалі,

91 Вона спинилась, потім одступила,
І кожна з тих, що натовпом густим
Позаду йшли, те ж і собі зробила.

94 «Без вашого питання відповім,
Що тіло це людське — живого роду,
Тому-то й рвуться промені на нім.

97 Ви не дивуйте на його свободу,
Бо дозвіл він дістав на небесах
І хоче подолати перешкоду», —

10 °Сказав поет, і у таких словах
Всі духи радили: «Ходімо з нами», —
І з радістю показували шлях.

103 Один з них мовив: «Як ідеш з мерццями,
Мені увагу приділи живу, —
Чи не стрічав мене поміж бійцями?»

106 Оглянув постать я, мені нову:
Він був русявий, гарний і рухливий,
Та шрам надвоє розтинав брову.

109 Не розпізнав я, хто цей дух вродливий;
Той мовив: «Глянь-но! — Показав перед,
Де в грудях зяяв розруб страхітливий,

112 І посміхнувся, додавши: — Я Манфред,
Констанци рідний внук, імператриці.
Прошу, як вирвешся із цих тенет,

115 У доні будь, в сім'ї, де міг родиться
Блиск Арагону і Сицилій блиск,
І правді всій допоможи розкритися.

118 Як збив мене з коня ворожий тиск,
Я вдавсь до того, хто крізь рани бачив
Мого життя уже пригаслий приск,

121 В сльозах благав, щоб він мене пробачив,
Бо вельми щедрі руки в Доброти
Для тих, хто шлях свій каяттям позначив.

124 Якби козенцький пастир зміг не йти
Виконувати Климента веління,
А глянув би в Господній лик святий, —

127 При Беневенто й досі жерло б тління
Побіля мосту прах моїх кісток
Під вартою важеного каміння.

130 А так їх мочить дощ, вкрива пісок
Над Верде, за кордоном, і зотліють
Із тягарем обернених свічок.

133 Але не сильно так прокляття діють,
Щоб вічна не вернулася любов,
Аж поки в нас надії зеленіють.

136 Хто без відпущення з життя пішов,
Хоч і розкаявся в хвилину смерті,
Зайти не може під святий покров

139 Аж тридцять строків, поки був упертий
В провинях протягом десятиліть,
Як присуду молитвою не стерти.

142 Тепер добрав ти сам, як звеселить
Констанцу розповідь твоя про мене, —
Де стрів мене й за що їй слід молити.

145 Молитва там — розправить тут рамена».

Пісня четверта

1 Коли з душевних сил котрась, буває,
Чи в радощі чи в смуток порина
І тільки цим уся душа палає, —

4 То іншим не спалахує вона
(Не можна, отже, вигадки пробачить,
Що душі наші полумінь єдна).

7 Тож як зачується чи замаячить
Таке, що душу жаром обгорта,
То як збігає час, вона й не бачить.

10 Лиш роздивлятись може сила та,
З цієї ж душу полум'я спостигло;
І та мов скута, ця ж у вись зліта.

13 Єство моє про це дізнатись встигло,
Коли з Манфредом мову ми вели,
Бо сонце непомітно перебігло

16 На п'ятдесят вже градусів, коли
Дістались ми туди, де тіні зграйно
Гукнули: «Шлях шукали ви й знайшли!»

19 Як досягають грона, то негайно
Скрізь виноградар терном затуля
Лазівки, не такі вузькі звичайно,

22 Як та, що нею лізти до шпилья
Ми почали з учителем поволі,
Як душ не стало чути іздаля.

25 Простують люди до Сан-Лео, Нолі
І пішки до Бісмантови ідуть,
Але звестись на бескиди ці голі

28 Було можливим лиш для крил, мабуть,
Високої мети, — ще й надихали
Слова поета, вказуючи путь.

31 Вузьким проваллям рушили ми в скали,
Де камінь в небеса свій верх простер,
І ми собі руками помагали.

34 Коли ж здолали ми крутий бар'єр
І вийшли на вузьеньку полонину,
Спитав я вчителя: «Куди тепер?»

37 Він одповів: «Мене на верховину
Ти супроводь, не пожалівши сил,
А там я вожая тобі зустріню».

40 Але стрімкий був велетенський схил,
Який величніш за пряму здіймався,
Що нею ріжеться квадрант навпіл.

43 І я почав, бо віддих затинався:
«Лишаєш, батьку, ти мені сліди,
Пильнуй, щоб я їх повсякчас тримався».

46 «Синочку, хоч на камінь той зійди», —
Він вимовив, вказавши над собою
Серед урвистих скель облом гряди.

49 Од слів його я сповнився снагою,
Поповз за ним по кручених стежках
І, зрештою, на камінь став ногою.

52 І сіли так ми, щоб у нас в очах
На схід була дорога страхітлива, —
Приємно глянуть на відбутий шлях.

55 Спочатку вниз дививсь я, та вразлива
Увага йшла до сонця, бо зливавсь
На нас ранковий промінь десь ізліва.

58 Поет примітив, як я дивувався,
Що в сяйнім повозі їздець крилатий
Між нами й Аквілоном просувався,

61 І пояснив мені: «Якби Близнята
Були близ дзеркала, що ясно так
Повинне на всі сторони палати, —

64 Ми бачили б, що світлий зодіак,
Коли не хибить путь його безмежна,
Підходить під Возів небесний знак.

67 Збагнеш, від чого справа ця залежна,
Дізнавшись, що мають і Сіон,
І ця гора, йому супротилежна,

70 Єдиний обрій за твердий закон,
Півсфери ж дві, і що стезя надхмарна,
Де коні гнав бездольний Фаетон,

73 Отут, по цьому схилу, незабарна,
А там іде по тому, навпаки, —
І мисль твоя тоді не буде марна».

76 «Звичайно, — відповів я, — зір швидкий
Ніколи ще не був такий у мене,
Як нині, хоч мій розум затяжкий.

79 Незміряних кружінь кільце вогненне,
Що вчені звать екватором його,
Лежить, між нами й сонцем полонене,

82 Як я добрав з пояснення твого,
Звідсіль на північ, хоч його ж євреї
На південь мають від шпиля свого.

85 Та не зневаж цікавості моєї:
Чи довго йтиме стежка ця важка,
Що важко навіть глянути на неї?»

88 А він мені: «Гора оця така,
Що ти спочатку тільки йти не в силі,
А вище — стане там хода легка.

91 Отож, коли для тебе стануть милі
І любі над усе стежки оті,
Мов плавний рух човна по тихій хвилі;

94 Коли ти дійдеш до кінця путі, —
Там тільки й зможеш на спочинок сісти,
Оглянеш сам усі місця святі».

97 Не встиг поет сказати цієї вісті,
Хтось поруч вимовив: «Аби знаття,
Що ти раніш не перестанеш лізти».

100 Обидва роздивились до пуття
Й побачили ізліва каменяку,
Що не помітив ні поет, ні я.

103 Ми підійшли. Там сіло на прилуку,
У холодок багато душ нудних,
Що в лінощах зневажили спонуку.

106 Одна, найслабша, мабуть, із слабких,
Собі руками обхопила ноги
Й поклала мляво голову на них.

109 «О пане мій, — я мовив, — глянь на цього,
Бо він — таки справжнісінький лежух,
Мов ліньки за сестер рідніші в нього».

112 Насилу повернув обличчя дух
І, ледве зиркнувши від стегон вище,
Сказав: «То й лізь, коли такий ти зух!»

115 Його впізнав я і, хоч гнувся нижче
Й від втоми важко дихати було,
До нього приступив. Коли ж я ближче

118 Спинився, трохи він підвів чоло
Й спитав: «То втямив ти, чом сонце Воза
З-за лівого твого плеча тягло?»

121 Його рвучкі слова й незграбність пози
Були такі, що мимохить всміхнувсь
І мовив я: «Не по тобі ллю сльози,

124 Бельаква, та скажи, чом тут приткнувсь?
Чи, на своїх ждучи, об камінь сперся,
Чи до колишніх звичок повернувсь?»

127 А він: «Чого б я, брате, вгору дерся, —
Мене б прогнав Господній птах від брам,
Бо слід гріхів і досі ще не стерся.

130 Мене й лишило небо цим місцям
На цілий строк мого земного віку,
Який лінивсь віддати я молитвам.

133 Бо слово має тут користь велику,
Як з серця йде, що взнало благодать.
А нам усім — лиш нидіти без ліку».

136 Поет рішив, що годі зволікать,
І вимовив: «Іди, піднісни око, —
На полудні не може сонце ждять,

139 Бо піч уже ступає на Марокко».

Пісня п'ята

1 За вожаєм пішов, не поспішавши,
Й смиренно не підводив голови,
Коли, на мене пальцем показавши,

4 З юрби позаду хтось гукнув: «Диви,
Крізь другого не йде проміння з дива,
І він собі ступає, як живий!»

7 Я озирнувся і вгледів, як щаслива
Цікаво роздивляється юрма
Мене, мене і темну пляму зліва.

10 «Чого хвилюється твій дух дарма,
Чому баритись? — вчитель мій промовив. —
Таж діла до їх слів тобі нема!

13 За мною йди, і хто б не марнословив,
Будь наче горда вежа кам'яна,
Що не схитне її ніякий повів.

16 У кого думка думку обмина,
Не скоро той зустрінеться з метою,
Штовхають-бо гадки одну одна».

19 Що міг сказати я, крім «Іду з тобою!»?
І у рум'янцях зашарівсь густих —

Змиває часом краска гріх собою.

22 А душі далі йшли, їх крок не тих,
І линуло молитви стоголося,
«Помилуй мя», журливе, стих у стих.

25 Як глянули, що світлу довелось
З моїм зіткнутись тілом, — спів ущух,
І «О!» хрипке і довге протяглося.

28 І начебто гінці, за духом дух,
До нас підбігло двоє й попросило:
«Назвіть себе та ублажіть нам слух».

31 Учитель їм: «Перекажіть ви сміло
Отим, хто розпитатись вас послав,
Що в нього справді з м'яса й крові тіло.

34 Коли їм стежку тінню він урвав,
Хай, взнавши істину, його вшанують,
Щоб він для них колись в пригоді став».

37 Так прудко води в горах не шумують,
І промені, які несуть нам суш,
У серпні хмар так швидко не руйнують,

40 Як кинулись гінці назад, між душ,
Аби до нас всім роєм приєднатись,

Неначе вершники, що мчать чимдуж.

43 «Це люд, приречений весь час тинятись,
Біжить благать тебе, — сказав поет, —
Ти слухай їх, але не смій спинятись».

46 «О душе, йдеш ти до щасливих мет
З тим самим тілом, даним ще ізроду...
Та не стрями так свій неспинний лет!

49 Кого впізнаєш з нас, щоб мать нагоду
Про нього на землі розповісти?
Чого спішиш? Чому не зменшиш ходу?

52 Нам довелось тягар гріхів нести
Аж до хвилини смерті не своєї,
Коли осяяв племін нас святий.

55 Розкаяні і прощені, до неї
Ми в мирі з Богом тихо підійшли
У саянім блиску світлої киреї».

58 А я: «Не ті в вас риси, що були,
І я нікого розпізнати не можу,
Та, духи, що для святості жили,

61 Кажіть — я все зроблю во славу Божу,
Во ім'я миру, що мене веде,

Коли із світу в світ я переходжу».

64 Сказав один: «Тут клятв ніхто не жде,
Тобі, як всі, й без клятви довіряю,
Аби ти не знесилився ніде.

67 До тебе мову перший я звертаю,
Прошу: як завітаєш у краї,
Що близ Романьї й Кардового краю,

70 То в Фано просьби принеси свої,
Щоб ревно там за мене хтось молився,
Тяжкі гріхи змиваючи мої.

73 Я звідти родом, ранами ж покрився
І втратив кров, яка дає життя,
В онуків Антенора, бо змилився,

76 Шукавши в них безпечного буття;
На мене ж д'Есте був лихий без міри,
Несправедливий більш, ніж думав я.

79 Якби тоді поїхав я до Міри,
То серед інших, може б, досі жив, —
Мене ж в Ор'яко наздогнали звірі,

82 Побіг в болото я, між комишів,
І там упав, бо в мулі грузли ноги,

І річку крові власної уздрів».

85 І другий дух сказав: «Коли дороги
Ти пройдеш всі, куди умом сягнув,
То удостой мене жалю й помоги.

88 Я з роду славних Монтефельтро був,
Бонконте — я, і ні Джованна мила,
Ніхто не дбав, щоб спини тут не гнув».

91 Спитав я: «А яка ж вина вчинила
Так в Кампальдіно чи біда яка,
Що зникла назавжди твоя могила?»

94 «О, там же, в Казентіно, до струмка, —
Дух відповів, — що з назвою Арк'яно
Від Апеннін, з-під Ермо, витіка,

97 У день страшний загібелі, нерано,
З пробитим горлом ледве я дійшов,
Червонячи весь шлях свій кров'ю з рани;

100 І язиком, зважнілим для розмов,
«Маріє», — встиг шепнуть, як ти вже знаєш,
Лишаючи тілесний свій покров.

103 Живим скажи усе, що знати маєш.
Господній ангел взяв мене, й грозу

Зчинив той, з Пекла: «Гей, чого займаєш!

106 Коли вже за одну його сльозу
Тому, з небес, віддасть нетлінне кара,
То тлінному візок я підвезу!»

109 Відомо, як у висі гусне пара,
А з неї в небі остигає мла,
І далі вже пливе блакиттю хмара.

112 До злої волі, що шукає зла,
Додавши глузду, зняв він дим із вітром,
Бо звіку здатність ця в нього була,

115 І ввечері погнав наказом хитрим
Од Пратоманьйо аж до Апеннін
Хмарину й струсонув густим повітрям,

118 Що обернув ураз на воду він, —
І залило притьмом яри без ліку,
Бо ґрунт не міг увесьь ввібрати плин.

121 Зусюди повінь цю несло велику,
Що завжди в русло головне зверта,
Й не стримати було навалу дику.

124 І труп мій кинула бистрінь крута
З Арк'яно в хвилі Арно по зливанню,

На грудях розриваючи хреста,

127 Що з рук я склав у мить страшну, останню.
Мій труп тягло між заростей рясних,
Аж поки мулом засмоктало й тванню».

130 «Коли ти вернешся з блукань трудних
І кожна пригадається подія, —
Сказала тихо третя після них, —

133 То не забудь, прошу, й мене: я — Пія.
Знайшла я в Съені світ, в Мареммі — тьму.
Це знає той, кого манила мрія,

136 Я ж подала для персня перст йому».

Пісня шоста

1 Коли кінчиться партія у «цари»,
Той, хто програвсь, од люті аж пашить,
Повторюючи всі костей удари,

4 За другим же юрба канюк спішить, —
Той зайде перед ним, смикне той ззаду,
А той ще — збоку ближче забіжить.

7 А він іде, всіх слухаючи зряду,

Щось даючи, аби прохач відстав,
І тим рятується, на їх досаду.

10 Отак і я обличчя повертав
У натовпі густому на всі боки
Й звільнився врешті, всім-бо обіцяв.

13 Там аретинець був, що скін жорстокий
Сталь Гіно Такко завдала йому,
І той, хто впав при втечі до протоки.

16 Там зводив руки на мольбу німу
Новелло Федеріго й той пізанець,
Чий батько добрість виявив саму.

19 Граф Орсо теж був, як і смерті бранець,
Що заздрість принесла сердезі край,
Хоч, мовив, був не за гріхи вигнанець.

22 Кажу про П'єра де ла Брочча.
Хай Брабантська донна дбає що є сили,
А то опиниться між гірших зграй!

25 Скінчивши з тіннями, які молили,
Щоб інші помолилися за них,
Аби найшвидше в рай вони ступили,

28 Почав я: «Десь-то у рядках своїх

Ти кажеш, світе мій, що не pomoже
Молитва проти вироків святих.

31 Всі ж молять тут про милосердя Боже...
Невже надії їх — лише мана?
Чи я не так тебе тлумачу, може?»

34 А він мені: «І мисль моя ясна,
І їх не зрадять їхні сподівання,
Коли продумати усе до дна.

37 Бо не змаліє суду владування,
Як вмить вогонь любові зробить те,
Що робить довге тут перебування.

40 Коли ж писав я слово це просте,
Ще не могла молитва гріх обмити,
Для неї ще чужим було святе.

43 Високий сумнів слід твій пригнітити,
Зажди, чи та не ствердить це тобі,
Хто буде істині й уму світити.

46 Не знаю я, чи втямив ти собі,
Що мовлю про щасливу Беатріче,
Яка тебе чекає на горбі».

49 А я: «Мій проводирю, йдімо швидче,

Я вже не стомлююся, як колись,
І тїнь гори поквапитися кличе».

52 Він одповів: «Ми день іти взялись,
Щоб путь скінчити вечором затишним,
Але думки ці наші не збулись,

55 І поки станеш на шпилі горішнім,
Той верне, хто за гору там іде,
І полум'ям тебе засліпить пишним.

58 Он глянь — душа сидить і нас не жде,
А поглядає навкруги байдуже, —
Хай скаже, найкоротша стежка де».

61 Наблизилися ми. Ломбардська душе,
Яка була велична й горда ти,
Яка поважна і шляхетна дуже!

64 Вона без слів давала нам пройти,
Лиш погляд кидала на нас вогнистий,
Мов лев на відпочинку, з висоти.

67 І підійшов Віргілій променистий,
І запитав її про зручний шлях.
Вона ж не побажала відповісти,

70 Та поцікавилась, в яких краях

І як жили ми. Ледей вожай промовив:
«Я мантуанець...» — раптом у думках

73 Схопився дух, як вітру ніжний повів:
«Ти з Мантуї! Там і моє село,
Сорделло я!» — І обіймав, здоровив...

76 Рабо Італіє! Скорбот житло,
Судно без стерника під хуртовину!
Не владарка земель — блудниць кубло!

79 Зачувши про кохану батьківщину,
Тінь благородна миттю підвелась
До співвітчизника, як личить сину.

82 А в тебе колотнеча здійнялась
Між городянами над всяку міру,
І вкруг стіна за ровом зіп'ялась.

85 Поглянь по берегах морського ширу,
Злощасна, і на себе зір зведи, —
Чи є куток, який радів би миру?

88 Юстініан узду був назавжди
Надів тобі, в сідлі ж нема нікого, —
Тож сором став би менший без вузди.

91 А ви, святоші, кесаря нового

Та посадили б до його сідла,
Якби ви Бога слухали живого.

94 Та кінь здичавів з неслухнянства й зла
Бо від острог тоді став одвикати,
Як ваша ця вузду рука взяла.

97 Ти ж, німцю Альберте, волів тікати,
Бо кінь не хоче в збруї йти твоїй,
А ти ж в сідло повинен був сідати.

100 Бодай Суддя правдивий присуд свій
На кров твою з зірок небесних кинув
Такий, щоб ужахнувсь наступник твій!

103 Ти з батьком рідним, що на тебе вплинув,
Затягнуті в зажерливості твань,
Дали, щоб сад імперії загинув.

106 Ти на Монтеккі й Капелетті глянь,
Мональдї й Філіпескі, безтурботний,
Яких знегод зазнали та страждань.

109 Жорстокий, глянь на згин безповоротний
Твоєї знаті під ярмом страшним,
На Сантафйор сплюндрований, скорботний.

112 Ти глянь на плачучу столицю — Рим,

Почуй вдовину голосьбу даремну:
«О кесарю, чом ти не став моїм?»

115 Ти глянь на земляків любов взаємну, —
І якщо й слід чуттів у тебе щез,
Хоч здумай про свою неславу темну!

118 Скажи, Юпітере, ти ж бог чудес,
Що дав себе за людство розіпнути, —
Чи поглядаєш ти сюди з небес,

121 Чи, може, десь готуєшся звернути
З глибин своїх думок таке на нас,
Чого ми й не спроможемось збагнути?

124 Міста Італії тривалий час
Тиранів повні, й пнеться на Марцелла
Селюк як ватажок прихильних мас.

127 Флоренціє моя! Ти будь весела,
Тебе це слово не торкнеться ввік, —
Твій мудрий люд міста дивує й села!

130 Багато хто у серці правду звик
Ховать, щоб лук не натягати в русі, —
Твій люд для правди розв'язав язик.

133 Багато хто себе посад спокусі

Не дасть зманить. Твій люд — не те, повір:
Його не кличуть — сам кричить: «Беруся!»

136 Є в тебе гроші, є розважність, мир —
Отож лишайсь вдоволена собою!
Коли це правда — не страшний докір.

139 Афіни й Спарта вславлені судьбою
За їх державність справіку були, —
Та не угнатись древнім за тобою!

142 Достойна ти найвищої хвали,
Бо заклади, що в жовтні встановляла,
Півлистопада б ледве прожили.

145 Чи полічити, скільки ти міняла
Законів, звичаїв, монет, округ,
Скількох у громадянстві поновляла?

148 Коли при пам'яті, поглянь навкруг, —
Побачиш, що нагадуєш ти жінку,
Яка в перинах мучиться з недуг,

151 Метаючись без сну і відпочинку.